

Термінологічно-понятійні проблеми пізнання оздоровчо-рекреаційного напрямку розвитку фізичної культури сучасності

Василь Сутула

Харківська державна академія фізичної культури,
Харків, Україна

Мета: виділити особливості використання в суспільно-історичній практиці термінів, а відповідно і понять "physical fitness", "wellness", "physical recreation", та встановити їх зв'язок з узагальнюючим (консенсусним) визначенням поняття "physical culture".

Матеріал і методи: аналіз спеціальної літератури, в якій висвітлюється різні аспекти розвитку базових форм соціального прояву фізичної культури, а також використання системного та історіографічного підходу до аналізу даної проблеми. У процесі дослідження використовувався пошуковий онлайн-сервіс компанії Google (Google Books Ngram Viewer).

Результати: матеріали, отримані із застосуванням пошукової системи "Google Books Ngram Viewer", свідчать про те, що активне використання термінів "physical recreation" та "physical fitness" почалося на межі 19 та 20-го сторіччя практично синхронно, однак темпи зростання частоти використання терміну "physical fitness" були суттєво вищі. Термін "фізична рекреація" в англійськомовних друкованих виданнях на відповідних відрізках історичного періоду, який досліджувався, зустрічається відносно рідко у порівнянні з частотою використання термінів "фізичний фітнес", "велнес" та "physical culture". Матеріали, отримані з використанням пошукової системи "Google Books Ngram Viewer", також показали, що у німецькомовних друкованих виданнях словосполучення "physical recreation" не зустрічається, у той час як слова "physical" та "recreation", як окремі мовні категорії, широко вживані. Аналогічні особливості проявляються і у виданнях, які друкувались французькою, іспанською та італійською мовами.

Висновки: порівняльний аналіз отриманих матеріалів свідчить про те, що фізична рекреація розглядається в англійськомовній практиці як важливий чинник фізичного здоров'я людини та її активного довголіття, а також як вагомий фактор вирішення проблем молоді. Цей термін почав вживатися в англійськомовній практиці для назви одного з напрямів дозвілльової діяльності робітничого та середнього класів, а також учнівської молоді. Проведений аналіз свідчить про те, що до цього часу усе ще не сформовано цілісного уявлення про предмет і предметну область фізичної рекреації, що поняття "фізична рекреація" є досить невизначеним, розпливчастим і суперечливим.

Ключові слова: фізична культура, фізична рекреація, фізичний фітнес, велнес, термін, поняття, теорія.

Вступ

Останніми роками значно підвищився інтерес науковців до вивчення різних аспектів розвитку сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, для назви якої (сфери діяльності) у вітчизняній та зарубіжній науковій та соціальній практиках найбільш часто використовується термін⁽¹⁾ "фізична культура" [16]. Історичні матеріали свідчать про те, що у період Середньовіччя у цій сфері почали формуватися три базові тенденції розвитку – оздоровчо-виховна, змагально-ігрова та розважально-ігрова [17; 18]. Означені тенденції отримали подальший розвиток у другий період Нового часу (кінець XVIII – початок XX ст.), у результаті чого сформувалась сучасна система фізичної культури. Так, еволюція оздоровчо-виховного напрямку у кінцевому підсумку привела до формування особливого соціального інституту⁽²⁾, для назви якого в сучасній науковій та соціальній практиці використовується термін "фізичне виховання" [3; 4]. У цей же історичний період розвиток змагально-ігрового напрямку у сфері діяльності людей, пов'язаній з використанням фізичних вправ, обумовив утворення соціального інституту, який отримав назву "спорт" [5–7]. У другий період Нового часу

новий стимул розвитку одержала і розважально-ігрова тенденція, пов'язана з використанням людьми у процесі проведення дозвілля фізичних вправ та різноманітних ігор для підтримки фізичного здоров'я та задоволення власного задоволення. У сучасній вітчизняній науковій та соціальній практиках подібна діяльність отримала назву оздоровчо-рекреаційна. Однак соціальний інститут, який сформувався в результаті такої діяльності, усе ще не має загальноприйнятої власної назви. Як свідчить суспільно-історична практика, для цього використовуються різні терміни "фізичний фітнес", "оздоровчий фітнес", "фітнес", "фізична рекреація", "велнес", "оздоровча фізична культура", "фізичне виховання дорослого населення", "спорт для всіх" та інші [8].

Усе вище викладене вказує на необхідність проведення детального аналізу термінологічно-понятійних проблем, які виникли на сучасному етапі розвитку оздоровчо-рекреаційного напрямку, який сформувався у другий період Нового часу в сфері діяльності людей, пов'язаній з використанням фізичних вправ. Це важлива методологічна установка пізнання цієї сфери, адже розвиток основних соціальних явищ супроводжується формуванням у соціальному середовищі певних уявлень про ці явища, які

⁽¹⁾ Термін – слово або словосполучення, яке використовується для назви певного поняття.

⁽²⁾ Соціальний інститут – регулярно повторювані протягом тривалого часу соціальні практики, що підтримуються з допомогою соціальних норм і мають важливе значення в структурі суспільства.

потім закріплюються у відповідних термінах і поняттях⁽³⁾. Не випадково С. Стельмах [15] у свій час відмічав, що "Поняття – це необразне, виражене в слові віддзеркалення дійсності. За своїм походженням поняття є результатом тривалого процесу розвитку пізнання, концентрованим виразом історично досягнутого знання. Воно знаходить своє реальне мислено-мовне буття лише в розгортанні визначень, в судженнях, у складі визначеної теорії". Отже, терміни та поняття, які сформувались у процесі історичної еволюції сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, являються невід'ємним атрибутом теорії, яка її описує. У той же час об'єктивність теорії, окрім усього іншого, залежить від коректності понять, які лежать в її основі. Очевидно, що терміни та поняття, які використовуються у цьому процесі, мають суб'єктивно-об'єктивний характер, у той час як процес історичного розвитку явища носить об'єктивний характер. Ось чому виділення об'єктивної складової в існуючих поняттях, які відображають різні грані функціонування в сучасному суспільстві сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, є важливим елементом процесу розробки відповідної теорії, тобто теорії фізичної культури [19; 16; 9]. Вирішення цього складного завдання створює можливості для подальшого більш глибокого аналізу розважально-ігрової тенденції в розвитку сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, для назви якої в сучасній науковій та суспільній практиці найбільш часто використовуються терміни "фізична рекреація", "фізичний фітнес", "велнес".

Мета дослідження: виділити особливості використання в суспільно-історичній практиці термінів, а відповідно і понять "physical fitness", "wellness", "physical recreation", та встановити їх зв'язок з узагальнюючим (консенсусним) визначенням поняття "physical culture", яке розкриває сутність сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, та являється базовим конструктом теорії фізичної культури.

Матеріал і методи дослідження

Методи досліджень полягають в аналізі спеціальної літератури, в якій висвітлюються різні аспекти розвитку базових форм соціального прояву фізичної культури, а також у використанні системного та історіографічного підходу до аналізу даної проблеми. У процесі дослідження використовувався пошуковий онлайн-сервіс компанії Google (Google Books Ngram Viewer), що дозволяє будувати графіки частотності мовних одиниць на основі друкованих джерел, опублікованих з 16 століття і зібраних в сервіс Google Books. База даних нараховує більш ніж 5 мільйонів книг, виданих до 2008 року.

Результати дослідження

На рисунку 1 представлені графіки, які відображають відносну частоту використання термінів "physical recreation", "physical fitness", "wellness" та "physical culture" в англійських друкованих виданнях, починаючи з 1800 року. Їх порівняльний аналіз свідчить про наступне. По-перше, в англійських друкованих виданнях, а відповідно і в соціальній практиці, приблизно до кінця 20-х років минулого сторіччя найбільш часто використовував-

ся термін "physical culture". Зниження частоти його використання співпадає зі збільшенням частоти використання терміну "physical fitness". По-друге, використання термінів "physical recreation" та "physical fitness" почалося на рубежі 20-го сторіччя практично синхронно, однак темпи зростання частоти використання терміну "physical fitness" були суттєво вищі. По-третє, термін "wellness" став широко використовуватись в друкованих виданнях, а відповідно і вживатись в англійській практиці, лише наприкінці 60-х років минулого сторіччя.

Рис. 1. Відносна частота використання термінів "physical recreation", "physical fitness", "wellness" та "physical culture" в англійських друкованих виданнях в період з 1800 року по 2008 рік (отримано з допомогою пошукової системи "Google Books Ngram Viewer" (режим доступу: <https://books.google.com/ngrams>).

По-четверте, термін "фізична рекреація" в англійських друкованих виданнях зустрічається на відповідних відрізках історичного періоду, який досліджується, відносно рідше у порівнянні з частотою використання термінів "фізичний фітнес", "велнес" або "фізична культура". Зроблений висновок об'єктивно приводить до необхідності знаходження відповіді на питання стосовно частоти використання терміну "physical recreation" у виданнях, які друкувались в означений історичний період, наприклад, німецькою, французькою, іспанською або італійською мовами. Пошукова система "Google Books Ngram Viewer" дозволяє у першому наближенні відповісти на поставлені питання. Як свідчать матеріали, отримані з використання цієї системи, у німецькомовних друкованих виданнях словосполучення "physical recreation" не зустрічається (рис. 2), у той час як слова "physical" та "recreation", як окремі мовні категорії, широко вживані. Аналогічні особливості використання терміну "physical recreation" та слів "physical" і "recreation", якщо виходити з даних, отриманих за допомогою пошукової системи, проявляються і у виданнях, які друкувались французькою, іспанською та італійською мовами.

Представлені вище результати актуалізують питання стосовно необхідності розкриття генезису (походження, виникнення, становлення) поняття "physical recreation" (physical – тілесний, природний, фізичний; recreation – відпочинок, перерва). Матеріали, отримані з використанням пошукової системи "Google Books Ngram Viewer", свідчать про те, що термін "physical recreation" в англійських друкованих виданнях почав використовуватись приблизно з середини 19-го сторіччя (рис. 1). Так, наприклад, в

⁽³⁾ **Поняття** – логічно оформлена загальна думка про предмет, ідея чого-небудь, уявлення, відомості про що-небудь, спосіб, рівень розуміння чого-небудь.

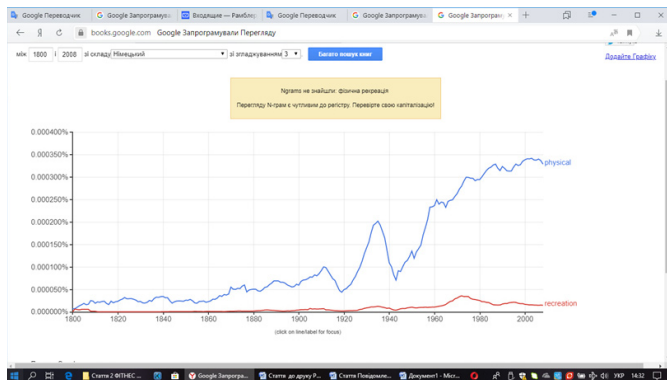

Рис. 2. Відносна частота використання термінів "physical recreation", "physical" та "recreation" у німецькомовних друкованих виданнях у період з 1800 по 2008 рік

Нью-Йорському медичному віснику за 1842 рік [37] на 264 сторінці говориться про те, що "нехтування обов'язковим фізичним відпочинком, цим найважливішим обов'язком, є у нас майже універсальним. Від шкільного хлопчика, який сидить з 9 до 3 на лавці в закритому і нагрітому шкільному кабінеті, до священика або адвоката, який працює у своєму кабінеті десять-дванадцять годин з кожних двадцяти чотирьох, або торгівця прикутого до своєї кімнати від сніданку і до п'яти годин, всі вони звичайно зовсім нехтують фізичною рекреацією". У друкованих виданнях того часу значна увага приділялась також підкресленню необхідності та умов фізичного відпочинку робітників промислових підприємств. Так, наприклад, у "Журналі товариства ремесел і установ в об'єднаннях" (1860) [28] на 639 сторінці надруковано витяг з резолюції конференції Королівського товариства заохочення ремесел, виробників і торгівлі, в якому йдеться про необхідність сприяння тому, щоб підприємства та ділові заклади закривались перед вихідними і святковими днями раніше, з тим, щоб розширити можливості для психічного і фізичного відпочинку працівників. Е. В. Foote в праці "Звичайна домашня розмова про систему людини: звички чоловіків і жінок" (1876) [26] на 241 сторінці констатує, що "... в цей напружений практичний вік (середина другої половини 19-го сторіччя, прим. автор.) занадто багато розумової і фізичної енергії концентрується на зароблянні грошей, у той час як для збереження здоров'я необхідні розумова і фізична рекреація". Д. Нейсміт, Л. Х. Гулік у праці "Фізичне виховання" (1892) [27] на 55 сторінці зауважують, що одним з найбільш цікавих рухів у напрямку фізичного виховання є Національне Фізичне Відродження Англії, об'єктом якого є сприяння фізичній рекреації робітничого класу. Підсумовуючи історичні особливості використання терміну "фізична рекреація"? Д. Хонібурн, М. Хілл, Х. Мурс у книзі "Фізичне виховання і спорт" [29], яка була надрукована у 2000 році, на 138 сторінці роблять висновок про те, що "термін "фізична рекреація" тісно пов'язаний з культурою середнього класу, а його сучасне використання формувалося державними школами та промисловими благодійниками в дев'ятнадцятому сторіччі".

У ряді друкованих видань, які вийшли у другій половині 19-го сторіччя, висвітлювались також загальні питання стосовно розуміння сутності рекреаційної діяльності та її впливу на фізичне здоров'я людини та на її активне довголіття. Наприклад, Д. М. Шервуд у праці "Години на дому: популярний місяць навчання та відпочинку" (1868) [30] на

548 сторінці говорить про те, що кожна людина повинна установити для себе закон, раз в день приділяти увагу фізичній рекреації і тривалим прогулянкам. При цьому автор підкреслює, що деякі з них, виконуючи такі дії, які витікають з їх природної сутності або звички, можуть працювати і почувати себе добре, навіть в старості.

У багатьох англійських працях значна увага приділялась розкриттю змісту та необхідності проведення рекреаційної діяльності в навчальних закладах. Так, наприклад, Вільям Хопкінс та Джон Белл у книзі "Лекції по теорії і практиці медицини" (1842) [38] на 105 сторінці говорять про те, що Сполучені Штати повинні розділити з Англією ганьбу за зневагу до таких головних питань, як психічний та фізичний відпочинок учнів, оскільки він (мається на увазі відпочинок, прим. автор.) у фізичному, інтелектуальному та моральному аспектах є частиною великої проблеми освіти. У збірці брошур "Стан теорії освіти в Сполучених Штатах Америки" (1874) [24] констатується той факт, що "розумова і фізична рекреація є важливими факторами дисциплінації органів, адже розум і тіло нерозривно пов'язані. Відповідно до цього розум і тіло повинні мати відпочинок". На цій же сторінці робиться висновок про те, що розумова культура не може бути успішно сформована без фізичної культури (physical culture). У журналі "Парки та відпочинок" (1919) [35] на шостій сторінці відмічається, що гра та фізична рекреація є проблемою освіти та дозвілля. У праці "Школа та суспільство" (1920) Д. М. Кеттел [31] на 248 сторінці дає наступне визначення фізичної рекреації "Ми можемо думати про фізичну рекреацію в дещо обмеженому сенсі, як про "компенсаторне" функціонування органів, які зазвичай не працюють в умовах професійних або інших необхідних заходів". Ч. Б. Корбін, Г. С. Ле Мазурі, Д. Ламбдін у книзі "Фітнес для життя: середня школа" (2007) [25] під фізичною рекреацією мали на увазі різні форми активного відпочинку, такі як катання на бігових лижах, орієнтування, байдарки та ін. Л. Аззаріто, Д. Кірк у книзі "Педагогіка, фізична культура і візуальні методики" (2013) [32] на сторінці 192 говорять про необхідність створення нових підходів навчання у фізичній культурі (physical culture), які б виходили за технократичні та елітарні види спорту, наявні форми фізичної рекреації та існуючі програми використання фізичних вправ.

У ряді друкованих праць ставиться питання щодо об'єктивності використання терміну "physical recreation". Так, у щорічнику Американської асоціації здоров'я, фізичного виховання і рекреації (1949) [33] констатувалось, що в Англії термін "physical recreation" використовується для позначення спортивних занять. При цьому ставиться риторичне запитання, чи буде використання цього терміну корисно для розуміння взаємодії між фізичним вихованням і відпочинком?

Аналіз спеціальної літератури показує, що дійсно в англійській практиці "фізична рекреація" передбачає, у більшій мірі, заняття різними видами спорту. Так, наприклад, у Великобританії у свій час діяла Центральна рада з фізичної рекреації (1935) "Central Council of Physical Recreation", яка була перейменована на Спортивно-рекреаційний альянс "The Sport and Recreation Alliance", який являється у Сполученому Королівстві, відповідно до інформації, розміщеній в мережі Інтернет, представницьким органом національних спортивних організацій (понад 320 організацій-членів). В університеті м. Ньюкасл (Великобританія) на даний час функціонує центр "Centre for Physical Recreation & Sport". Він, відповідно до інформації

з мережі Інтернет, у поєднанні з атлетичним Союзом і 65 спортивними клубами, пропонує широкий спектр спортивних можливостей для студентів і співробітників, які можуть прийняти або продовжити участь у спорті на рівні, відповідному для них. Термін "фізична рекреація" також використовується в Австралійському статистичному огляді "Sports and Physical Recreation: A Statistical Overview, Australia" (останній випуск датується 2012 роком), в якому дається огляд "галузі спорту і фізичної рекреації". У ньому міститься інформація про кількість людей, які займаються спортом, визначається найбільш популярний вид спорту; кількість людей, що відвідують спортивні заходи; суми грошей, які люди витрачають на спорт і фізичну рекреацію; дається характеристика господарської діяльності підприємств, клубів та організацій, що беруть участь у наданні спорту і фізичній рекреації товарів і послуг та багато іншого. В ряді англійських публікацій останніх років відмічається соціальна роль фізичної рекреації. Наприклад, в журналі NICEGA (2007) [34] акцентується увага на тому, що фізична рекреація може допомогти вирішити деякі проблеми "модерної" молоді шляхом залучення молодих людей до цілеспрямованих фізичних занять.

У деяких англійських виданнях ставиться під сумнів доцільність використання терміну "фізична рекреація". Наприклад, в канадському "Журналі фізичної та медичної освіти" (2006) [36] на 41 сторінці говориться про те, що "фізична активність" (physical activity), можливо, є більш бажаним терміном, який може зайняти місце "фізичної рекреації" (physical recreation), адже фізична активність передбачає різноманітні заходи, такі як ходьба, фізичні вправи, заняття спортом, у тому числі і різні види фізичного відпочинку.

Завершуючи опис генезису основних уявлень щодо фізичної рекреації, які формувались в англійському середовищі у період з 1800 року і по 2008 рік, необхідно відмітити наступне. Результати порівняльного аналізу представлених вище матеріалів свідчать про те, що фізична рекреація розглядається в англійській практиці як важливий чинник фізичного здоров'я людини та її активного довголіття, а також як вагомий фактор вирішення проблем молоді. Як показують матеріали з представлених вище англійських літературних джерел, фізична рекреація передбачає використання людьми у процесі дозвільної діяльності різних видів поміркованої фізичної активності, таких як ходьба, фізичні вправи, ігри, катання на бігових лижах, орієнтування, байдарки, заняття спортом на відповідному рівні, а також інші форми відпочинку. Важливо відмітити, що в англійській науковій практиці висловлюються сумніви щодо доцільності використання терміну "фізична рекреація". Пропонується замінити його на термін "фізична активність".

Вагомим висновком, який витікає із проведеного вище аналізу і який являється ключем до розуміння першопричин використання терміну "фізична рекреація" в сучасній вітчизняній науковій та соціальній практиці, являється те, що цей термін почав вживатися в англійській практиці для назви одного з напрямів дозвільної діяльності робітничого та середнього класів, а також учнівської молоді, як особливої соціально-демографічної групи. Вірогідно, що саме така соціальна прив'язка фізичної рекреації (саме таке розуміння першопричин її соціального походження) обумовило те, що з середини 60-х років цей термін, завдяки соціологу М. Ю. Якобсону [14], почали широко використовувати в Радянському Союзі. М. Ю. Якобсон під

фізичною рекреацією мав на увазі "... як фізичну культуру, так і соціальне явище, спрямоване на формування всебічно розвинутої та соціально активної особистості, що надає високий пріоритет поліпшенню здоров'я, фізичному прогресу та досконалості" [цит. по 14]. У подальшому цей термін закріпився в радянській науковій та соціальній практиках завдяки працям Н. І. Пономарева, В. М. Видріна та інших. Так, наприклад, Н. І. Пономарев [13] відмічав, що фізичною рекреацією може називатися ігрова дозвільна діяльність за допомогою фізичних практик, призначених для задоволення і активного відпочинку, які здійснюються у вільний час [цит. по 14]. В. М. Видрін [10] фізичну рекреацію представляв, як "органічну частину фізичної культури, яка спрямована на використання фізичних вправ і природних сил з метою відновлення працездатності, активного відпочинку, розваг".

На даний час науковий напрям, започаткований в працях М. Ю. Якобсона, Н. І. Пономарева, В. М. Видріна і пов'язаний з вивченням різних аспектів функціонування соціального явища, для назви якого використовується термін "фізична рекреація", розвивається в Санкт-Петербурзькому державному університеті фізичної культури ім. П. Ф. Лесгафта. Аналіз публікацій представників цієї наукової школи (2016–2018) свідчить про те, що, не дивлячись на багаторічне вивчення феномену фізичної рекреації, на думку фахівців, до цього часу "усе ще не сформоване цілісне уявлення про її предмет і предметну область" [22]. Науковцями також констатується, що "поняття "фізична рекреація" є досить невизначеним, розпливчастим і суперечливим" [14]. Відмічається, посилаючись при цьому на Б. В. Євстаф'єва [20], що подвійність у терміні "фізична рекреація" ("physical" і "recreation") передбачає два рівні її аналізу – з одного боку, як розділ фізичної культури, а з іншого – як розділ загальної рекреації [2]. В одній із останніх публікацій науковцями [23] констатується, що центральне питання у вивченні сутності фізичної рекреації, як соціального явища, є визначення її поняття. Автори дають наступну дефініцію цього поняття: "Фізична рекреація – вид фізичної культури і загальної рекреації, основне призначення якої – відновлення і збереження здоров'я людей за допомогою рухової діяльності, здійснюваної переважно в ігровій формі".

Очевидно, що Україна після отримання незалежності дістала в спадщину від Радянського Союзу не тільки національно виражену форму оздоровчо-рекреаційний напрям у розвитку сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, для назви якої використовується термін "фізична культура", а й термінологічно-понятійні проблеми, про які було сказано вище у цитованих працях. Як наслідок, у вітчизняній науковій практиці до цього часу усе ще не сформульовано консенсусне визначення поняття "фізична рекреація", незважаючи на значну кількість спеціальних публікацій [наприклад, 1; 11; 21 та інші]. Так, наприклад, в одному випадку фізична рекреація представляється як "... комплекс заходів, спрямований на вдосконалення процесів відновлення працездатності після фізичної і розумової роботи. Фізична рекреація – здійснення активного відпочинку людей з використанням фізичних вправ, отримання задоволення від цього процесу" [12], а в іншому, фізична рекреація представляється як "... процес використання засобів, форм і методів фізичної культури, спрямований на задоволення потреб в активному відпочинку, відновленні, розвагах та розвитку особистості у вільний і спеціально відведений час" [21, С. 7],

або "як система різноманітних занять, що ґрунтується на використанні спеціально організованої рухової активності у формі фізичних вправ із застосуванням природних і гігієнічних чинників упродовж вільного часу людини добровільно та для відпочинку, відновлення власних сил, отримання задоволення, удосконалення психічних і фізичних здібностей, відновлення та зміцнення здоров'я" [21, С. 11].

Висновки / Дискусія

Із проведеного вище аналізу становиться очевидним, що правильне розуміння сутності соціального явища, яке виникло в результаті дозвілєвої діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ та ігор з метою отримання задоволення від такої діяльності та задля підтримки власного здоров'я, можливе лише в межах теорії фізичної культури [8; 9]. У цій теорії, основне призначення якої полягає у встановленні закономірностей розвитку основних форм соціального прояву сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, вибудовується система підпорядкованих понять⁽⁴⁾.

Так, на основі порівняльного аналізу існуючих в науковій практиці базових уявлень про фізичну культуру (їх близько 50) сформульоване узагальнююче (консенсусне) визначення поняття "фізична культура" [16], яке представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ (діяльнісна складова визначення), та її індивідуальні і суспільно значущі результати (результуюча складова визначення). З нього витікають дефініції основних форм соціального прояву фізичної культури як результат конкретизації діяльності людей у цій сфері [9]. Так, на основі порівняльного аналізу існуючих уявлень про сутність поняття "спорт" (а їх близько 200) сформульовано узагальнююче (консенсусне) його визначення [7], яке в межах означеної теорії підпорядковане поняттю "фізична культура". Виходячи з цього, сучасний спорт, як особливе соціокультурне явище, представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, яка спрямована на підготовку та участь у спеціальним чином організованій системі змагань (діяльнісна складова визначення), а також індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності (результуюча складова визначення). Інший методичний підхід, а саме історіографічний,

був використаний при визначенні сутності поняття "фізичне виховання" [3; 4], яке в межах теорії фізичної культури підпорядковане поняттю "фізична культура". Отже, фізичне виховання, як особливе соціокультурне явище, представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ у сфері освіти (діялісна складова визначення), а також індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності (результуюча складова визначення).

Більш складна ситуація склалася з визначенням поняття "фізична рекреація", яке у вітчизняній та закордонній науковій і соціальній практиках має досить неоднозначне трактування, про що говорилося вище. Це поняття, як було показано у попередніх дослідженнях [8], у певній мірі тотожне поняттю "фізичний фітнес". Означені дефініції використовуються у науковій і соціальній практиках (певною мірою, як синоніми) для характеристики оздоровчо-рекреаційного напрямку у розвитку фізичної культури, тобто вони у межах визначеної теорії підпорядковані поняттю "фізична культура". Це означає що в узагальнюючому визначенні, яке відображає найбільш суттєві ознаки цього напрямку розвитку фізичної культури, повинні бути діяльнісна та результуюча складові. Як було показано раніше, поняття "фізична рекреація" відображає дозвілєву діяльність людей, у процесі якої вони систематично використовують різноманітні види фізичної активності поміркованої інтенсивності (діялісна складова визначення), результатом яких являється формування оптимального рівня їх здоров'я, відновлення фізичних і духовних сил, отримання задоволення від такої діяльності (результуюча складова визначення). Іншими словами можна сказати, що в результаті такої діяльності організм людини приводиться у певну відповідність, для чого в англійській практиці почали використовувати, починаючи з кінця 19-го сторіччя, термін "physical fitness" (фізична відповідність, фізична придатність), або у скороченому варіанті "fitness" [8]. Цей термін закріпився спочатку в закордонній, а приблизно з 60-х років минулого сторіччя і у вітчизняній соціальній практиці і наразі являється визначальним.

Перспективи подальших досліджень. У наступному повідомленні будуть висвітлені особливості використання в суспільно-історичній практиці термінів, а відповідно і понять "фізичний фітнес", "велнес" та встановлено їх зв'язок з поняттям "фізична рекреація" та узагальнюючим (консенсусним) визначенням поняття "фізична культура".

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що немає конфлікту інтересів, який може сприйматися таким, що може завдати шкоди неупередженості статті.

Джерела фінансування. Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організації.

Список посилань

1. Андреева, О.В. (2014), *Фізична рекреація різних груп населення*, Київ.
2. Аслаханов, С.М., Эльмурзаев, М.А. (2017), "О соотношении физической рекреации, физической культуры и общей рекреации", *Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта*, № 9 (151), С. 19-23.
3. Василь Сутула (2017), "Про сутність зв'язку між фізичною культурою і фізичним вихованням. Повідомлення перше", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 4, С. 91-96.
4. Василь Сутула (2018), "Про сутність зв'язку між фізичною культурою і фізичним вихованням. Повідомлення друге", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 1, С. 78-84.
5. Василь Сутула (2017), "Культурно-історичні витоки сучасного спорту (повідомлення перше)", *Слобожанський науково-спортивний вісник*, № 6 (62), С. 107-112.
6. Василь Сутула (2018), "Культурно-історичні витоки сучасного спорту (повідомлення друге)", *Слобожанський науково-спортивний вісник*, № 2 (64), С. 73-81.

⁽⁴⁾ Поняття називається "підпорядкованим", якщо воно входить до обсягу іншого поняття.

7. Василь Сутула (2018), "Узагальнююче визначення поняття "спорт" як один з базових конструктивів узагальнюючої теорії фізичної культури та теорії спорту", *Слобожанський науково-спортивний вісник*, № 1(64), С. 89-97.
8. Василь Сутула (2016), "Про сутність зв'язку між фізичною культурою, фізичною рекреацією та фізичним фітнесом", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, №4, С. 77-84.
9. Василь Сутула (2017), "Концептуальні положення узагальнюючої теорії фізичної культури", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 3, С. 107-115.
10. Выдрин, В.М. (1980), *Введение в специальность*, Физкультура и спорт, Москва.
11. Круцевич, Т.Ю., Пангелова, Н.Є., Пангелов, С.Б. (2013), *Історія розвитку фізичної рекреації*, Академвидав., Київ.
12. Круцевич, Т.Ю., Пангелова, Н.Є., Кривчикова, О.Д. та ін. (2018), *Теорія і методика фізичного виховання*, Т. 1. *Загальні основи теорії і методики фізичного виховання*, Т.Ю. Круцевич (ред.), Олімп. л-ра, Київ.
13. Пономарьов, Н.И. (1974), *Социальные функции физической культуры и спорта*, Физкультура и спорт, Москва.
14. Смирнова, Н.В., Эльмурзаев., М.А. (2017), "Физическая рекреация: современное состояние и перспективы развития", *Теория и практика физической культуры*, № 5, С. 12-14.
15. Стельмах, С.П. (2005), "Історія понять", *Енциклопедія історії України: у 10 т., Т. 3: Е-Й.*, редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін., Інститут історії України НАН України, Наук. думка, Київ.
16. Сутула, В.О. (2016), "Фізична культура: передумови теорії", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 3, С. 60-65.
17. Сутула, В.О. (2012), *Теоретико-методичні засади формування фізичної культури особистості в умовах цілісної соціально-педагогічної системи: дис. док. пед. наук*, Харків, 440 с.
18. Сутула, В.А. (2002), *Основы физкультурологии*, Харьков.
19. Сутула, В.А., Власов, Г.В. (2013), "Теория физической культуры: научный миф или реальность?", *Теория и практика физ. культуры*, № 5, С. 10-14.
20. Евстафьев, Б.В. (1985), *Анализ основных понятий в теории физической культуры*, Воен. ин-т физ. Культуры, Ленинград.
21. Приступа, Є.Н., Жданова, О.М., Линець, М.М. та ін. (2010), *Фізична рекреація*, ЛДУФК, Львів.
22. Эльмурзаев, М.А., Панченко, И.А. (2016), "Феномен физической рекреации: предмет и предметная область исследования", *Теория и практика физической культуры*, № 5, С. 97-99.
23. Эльмурзаев, М.А., Дунаев, К.Ш., Яковлев, Ю.В., Дунаев, М.К. (2018), "Физическая рекреация как элемент образа жизни современного человека", *Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта*, № 4 (158), С. 380-383.
24. Doty, Duane, Harris, William Torrey (1874), *A statement Theory of Education in the United States of America*, Washington.
25. Charles B. Corbin, Guy C. Le Masurier, Dolly Lambdin (2007), *Fitness for Life: Middle School*, Printed in the USA.
26. Edward Bliss Foote (1876), *Plain Home Talk about the Human System: The Habits of Men and Women*, New York.
27. James Naismith, Luther Halsey Gulick (1892), *Physical Education*, Triangle Publishing Company.
28. Great Britain Royal Society of Arts (1860), *Journal of the society of arts, and of the Institutions in Union*, Vol. VIII, London.
29. John Honeybourne, Michael Hill, Helen (2000), *Physical Education & Sport*, For AS-LEVEL.
30. James Manning Sherwood. (1868), *Hours at Home: a Popular Monthly of Instruction and Recreation*, Nev York, Vol. 7.
31. James McKeen Cattell (1920), *School & Society. Society for the Advancement of Education*, Vol. 25.
32. Laura Azzarito, David Kirk (2013), *Pedagogies, Physical Culture, and Visual Methods*, London and New York.
33. American Association for Health, Physical Education, and Recreation. Eastern district association (1949), *Yearbook American Association for Health, Physical Education, and Recreation*.
34. Nigerian Colleges of Education Games Association (2007), *NICEGA Journal of Sports Management and Educational Research: JOSMER*, Tobistic Print. i Pub. Ventures, T. 1, Vol. 3.
35. Parks & Recreation, 1919 (P. VI).
36. Canadian Association for Health, Physical Education, Recreation, and Dance (2006), *Physical & Health Education Journal*, Canada's magazine for physical and health educators.
37. The New York Medical Gazette, New York, 1842, Vol. 2. 408 p. (P. 264).
38. William Stokes, John Bell (1842), *Lectures on the Theory and Practice of Physic*, Philadelphia, Vol. 1.

Стаття надійшла до редакції: 19.02.2019 р.
Опубліковано: 30.04.2019 р.

Анотация. Василий Сутула. Терминологическо-понятийные проблемы познания оздоровительно-рекреационного направления развития физической культуры современности. Цель: выделить особенности использования в общественно-исторической практике терминов, а соответственно и понятий "physical fitness", "wellness", "physical recreation", а также установить их связь с обобщающим (консенсусным) определением понятия "physical culture". **Материал и методы:** анализ специальной литературы, в которой освещаются различные аспекты развития базовых форм социального проявления физической культуры, а также использование системного и историографического подхода к анализу данной проблемы. В процессе исследования использовались поисковый онлайн-сервис компании Google (Google Books Ngram Viewer). **Результаты:** материалы, полученные с применением поисковой системы "Google Books Ngram Viewer", свидетельствуют о том, что активное использование терминов "physical recreation" и "physical fitness" началось на рубеже 19 и 20-го веков практически синхронно, однако темпы роста частоты использования термина "physical fitness" были существенно выше. Термин "физическая рекреация" в англоязычных печатных изданиях на соответствующих отрезках исторического периода, который исследовался, встречается относительно редко по сравнению с частотой использования терминов "физическим фитнес", "велнес" и "physical culture". Материалы, полученные в результате использования системы "Google Books Ngram Viewer", также показали, что в немецкоязычных изданиях словосочетание "physical recreation" не встречается, в то время как слова "physical" и "recreation", как отдельные языковые категории, широко применяются. Аналогичные особенности проявляются и в изданиях, которые печатались на французском, испанском и итальянском языках. **Выводы:** сравнительный анализ полученных материалов свидетельствуют о том, что физическая рекреация рассматривается в англоязычной практике как важный фактор физического здоровья человека и его активного долголетия, а также как весомый фактор решения проблем молодежи. Этот термин стал употребляться в англоязычной практике для названия одного из направлений досуговой деятельности рабочего и среднего классов, а также учащейся молодежи. Проведенный анализ свидетельствует о том, что до сих пор все еще не сформировано целостное представление о предмете и предметной области физической рекреации, что понятие "физическая рекреация" достаточно неопределенно, расплывчато и противоречиво.

Ключевые слова: физическая культура, физическая рекреация, физический фитнес, велнес, термин, понятие, теория.

Abstract. Vasyl Sutula. Terminologically-conceptual problems of cognition of recreational and recreational directions of development of physical culture of our time. Purpose: to highlight the peculiarities of the use in terms of socio-historical practice of the terms and, accordingly, the concepts of "physical fitness", "wellness", "physical recreation", and to establish their connection with the general (consensus) definition of the concept of "physical culture". **Material & Methods:** are the analysis of special literature, which covers various aspects of the development of basic forms of social manifestation of physical culture, as well as a systematic and historiographical approach to the analysis of this problem. In the process of research, Google's online search service (Google Books Ngram Viewer) was

used. **Results:** the materials obtained with the use of the Google Books Ngram Viewer search engine indicate that the active use of the terms "physical recreation" and "physical fitness" began at the turn of the 20th century almost synchronously, however, the growth rate of the use of the term "physical fitness" were significantly higher. The term "physical recreation" in english-language publications in the relevant segments of the historical period studied is relatively rare in comparison with the frequency of use of the terms "physical fitness", "wellness" and "physical culture". The materials obtained from the use of this system also showed that in the german-language printed publications, the phrase "physical recreation" does not occur while the words "physical" and "recreation", as separate language classes, are widely used. Similar features also appear in the publications printed in French, Spanish and Italian. **Conclusions:** a comparative analysis of the obtained materials suggests that physical recreation is considered in English practice as an important factor in the physical health of a person and his active longevity, as well as a significant factor in solving the problems of youth. This term began to be used in English-language practice for the name of one of the areas of leisure activities of the working and middle classes, as well as of students as a special social-demographic group. The analysis shows that by this time a holistic notion about the subject and subject area of physical recreation has not yet been formed, that the concept of "physical recreation" is rather vague, vague and contradictory.

Keywords: physical culture, physical recreation, physical fitness, wellness, term, concept, theory.

References

- Andrieva, O.V. (2014), *Fizychna rekreatsiia riznykh hrup naselennia* [Physical recreation of various population groups], Kyiv. (in Ukr.)
- Aslakhonov, S.M. & Elmurzaev, M.A. (2017), "On the ratio of physical recreation, physical education and general recreation", *Uchenye zapiski universiteta imeni P.F. Lesgafta*, No. 9 (151), pp. 19-23. (in Russ.)
- Vasyl Sutula (2017), "On the Essence of Relationship Between Physical Education and Physical Education. First Messages", *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, No. 4, pp. 91-96. (in Ukr.)
- Vasyl Sutula (2018), "On the essence of the connection between physical education and physical education. Second message", *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, No. 1, pp. 78-84. (in Ukr.)
- Vasyl Sutula (2017), "Cultural and Historical Origins of Modern Sport (the first message)", *Slobozans'kij naukovy-sportyvnyj visnik*, No. 6 (62), pp. 107-112. (in Ukr.)
- Vasyl Sutula (2018), "Cultural and Historical Origins of Modern Sport (Second Message)", *Slobozans'kij naukovy-sportyvnyj visnik*, No. 2 (64), pp. 73-81. (in Ukr.)
- Vasyl Sutula (2018), "Generalizing the definition of "sport "as one of the basic constructs of generalizing the theory of physical culture and the theory of sport", *Slobozans'kij naukovy-sportyvnyj visnik*, No. 1(64), pp. 89-97. (in Ukr.)
- Vasyl Sutula (2016), "On the essence of the connection between physical culture, physical recreation and physical fitness", *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, No. 4, pp. 77-84. (in Ukr.)
- Vasyl Sutula (2017), "Conceptual provisions of the generalization theory of physical culture", *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, No. 3, pp. 107-115. (in Ukr.)
- Vydrin, V.M. (1980), *Vvedenie v spetsialnost* [Introduction to the specialty], Fizkultura i sport, Moscow. (in Russ.)
- Krutsevych, T.Yu., Panhelova, N.Ye. & Panhelov, S.B. (2013), *Istoriia rozvytku fizychnoi rekreatsii* [History of Physical Recreation Development], Akademvydav., Kyiv. (in Ukr.)
- Krutsevych, T.Yu., Panhelova, N.Ye., Kryvchukova, O.D. etc. (2018), *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia, T. 1. Zahalni osnovy teorii i metodyky fizychnoho vykhovannia* [Theory and Methods of Physical Education, T. 1. General Fundamentals of Theory and Methodology of Physical Education], T.Yu. Krutsevych (red.), Olimp. I-ra, Kyiv. (in Ukr.)
- Ponomarov, N.I. (1974), *Sotsialnye funktsii fizicheskoy kultury i sporta* [Social Functions of Physical Culture and Sports], Fizkultura i sport, Moscow. (in Russ.)
- Smirnova, N.V. & Elmurzaev., M.A. (2017), "Physical recreation: current state and development prospects", *Teoriia i praktika fizicheskoy kultury*, No. 5, pp. 12-14. (in Russ.)
- Stelmakh, S.P. (2005), "History of Concepts", *Encyclopedia of the History of Ukraine: 10 t.*, Vol. 3: E-J., Red. V.A. Smolii (head) and others, Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Nauk. dumka, Kyiv. (in Ukr.)
- Sutula, V.O. (2016), "Physical Culture: Preconditions of Theory", *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, No. 3, pp. 60-65. (in Ukr.)
- Sutula, V.O. (2012), *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia fizychnoi kultury osobystosti v umovakh tsilisnoi sotsialno-pedahohichnoi systemy: dys. dok. ped. nauk* [Theoretical and Methodical Principles of the Formation of the Physical Culture of the Person in the Conditions of a Integral Social-Pedagogical System: Diss. dock. Ped. Sciences], Kharkiv, 440 p. (in Ukr.)
- Sutula, V.A. (2002), *Osnovy fizkulturologii* [Fundamentals of physical culture], Kharkov. (in Russ.)
- Sutula, V.A. & Vlasov, G.V. (2013), "Theory of physical culture: scientific myth or reality?", *Teoriia i praktika fiz. kultury*, No. 5, pp. 10-14. (in Russ.)
- Yevstafev, B.V. (1985), *Analiz osnovnykh ponyatiy v teorii fizicheskoy kultury* [The analysis of basic concepts in the theory of physical culture], Voen. in-t fiz. Kultury, Leningrad. (in Russ.)
- Prystupa, Ye.N., Zhdanova, O.M., Lynets, M.M. etc. (2010), *Fizychna rekreatsiia* [Physical Recreation], LSUPC, Lviv. (in Ukr.)
- Elmurzaev, M.A. & Panchenko, I.A. (2016), "The Phenomenon of Physical Recreation: Subject and Subject Area of Research", *Teoriia i praktika fizicheskoy kultury*, No. 5, pp. 97-99. (in Russ.)
- Elmurzaev, M.A., Dunaev, K.Sh., Yakovlev, Yu.V. & Dunaev, M.K. (2018), "Physical Recreation as an Element of the Lifestyle of a Modern Man", *Uchenye zapiski universiteta imeni P.F. Lesgafta*, No. 4 (158), pp. 380-383. (in Russ.)
- Doty, Duane, Harris, William Torrey (1874), *A statement Theory of Education in the United States of America*, Washington.
- Charles B. Corbin, Guy C. Le Masurier, Dolly Lambdin (2007), *Fitness for Life: Middle School*, Printed in the USA.
- Edward Bliss Foote (1876), *Plain Home Talk about the Human System: The Habits of Men and Women*, New York.
- James Naismith, Luther Halse Gulick (1892), *Physical Education*, Triangle Publishing Company.
- Great Britain Royal Society of Arts (1860), *Journal of the society of arts, and of the Institutions in Union*, Vol. VIII, London.
- John Honeybourne, Michael Hill, Helen (2000), *Physical Education & Sport*, For AS-LEVEL.
- James Manning Sherwood. (1868), *Hours at Home: a Popular Monthly of Instruction and Recreation*, Nev York, Vol. 7.
- James McKeen Cattell (1920), *School & Society. Society for the Advancement of Education*, Vol. 25.
- Laura Azzarito, David Kirk (2013), *Pedagogies, Physical Culture, and Visual Methods*, London and New York.
- American Association for Health, Physical Education, and Recreation. Eastern district association (1949), *Yearbook American Association for Health, Physical Education, and Recreation*.
- Nigerian Colleges of Education Games Association (2007), *NICEGA Journal of Sports Management and Educational Research: JOSMER*, Tobistic Print. i Pub. Ventures, T. 1, Vol. 3.
- Parks & Recreation, 1919 (P.VI).
- Canadian Association for Health, Physical Education, Recreation, and Dance (2006), *Physical & Health Education Journal*, Canada's magazine for physical and health educators.

37. The New York Medical Gazette, New York, 1842, Vol. 2. 408 p. (P. 264).

38. William Stokes, John Bell (1842), *Lectures on the Theory and Practice of Physic*, Philadelphia, Vol. 1.

Received: 19.02.2019.

Published: 30.04.2019.

Відомості про авторів / Information about the Authors

Сутула Василь Опанасович: д. пед. н., професор; Харківська державна академія фізичної культури: вул. Клочківська, 99. м. Харків, 61058, Україна.

Сутула Василь Афанасьевич: д. пед. н., професор; Харьковская государственная академия физической культуры: ул. Клочковская, 99. г. Харьков, 61058, Украина.

Vasyl Sutula: Doctor of Science (Pedagogical), Professor; Kharkiv State Academy of Physical Culture: Klochkovskaya 99, Kharkiv, 61058, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0002-1108-9640

E-mail: vsutula@rambler.ru